

Cornelis Engebrechtsz.
Kruisiging van Christus
ca. 1510

Lucas van Leyden
Het laatste oordeel
1526 - 1527

Isaac Claesz. van Swanenburg
Zelfportret
1568

David Bailly
Vanitas-stillevens met zelfportret
1651

Jan van Goyen
Gezicht op Leiden
1650

Rembrandt van Rijn
Historiestuk
1626

Jan Lievens
Pilatus wast zijn handen in onschuld
ca. 1626

Gerrit Dou
De Astronoom
ca. 1650

Jan Steen
Stoeiend paar
ca. 1660

Hendrik van der Burgh
De Groenmarkt
1660

Frans van Mieris (de Oude)
Boerenherberg
ca. 1655

Edwaert Collier
Schijnbedrieger
ca. 1750

Paulus Constantijn la Farque
De vergaderzaal van Kunst Wordt Door Arbeid Verkregen
1774

Nicolaus - Joseph Delin
Portretgroep van Théodore Fréderique de Malnoë en haar dochters
1796

Mattheus Ignatius van Bree
Burgemeester Van der Werff biedt zijn degen aan het volk
1816 - 1817

Alexander Hugo Bakker Korff
La fille du héros
1875

Menno Kamerlingh Onnes
Portret van Jenny
1888

Floris Verster
Bloemen en bladeren
1888

Leiden is een stad van verf. Wie van ver komt, wordt getroffen door haar schilderachtige silhouet. Maar dat is niet alles. Gedurende de afgelopen eeuwen woonden en werkten enkele van 's werelds beste en beroemdste schilders in de stad en hielden haar een spiegel voor. Ze gaven haar een gezicht. Wekelijks neemt ONNO BLOM een schilderij van een Leidse schilder uit de collectie van De Lakenhal onder de loep.

Deze week: **Herberginterieur van Frans van Mieris de Oude**

De wijn is een spotter

‘De Prins van mijn leerlingen.’ Zo werd Frans van Mieris door zijn leermeester Gerrit Dou genoemd. ‘Hij draagt de kroon van hun allen weg.’

Volgens sommigen heeft Van Mieris de stamvader van de Leidse fijnschilders zelfs de kroon van het hoofd gestoten. Gerard de Laresse verkoos in zijn *Groot Schilderboek* de leerling boven de meester en preeft de ‘onvergelijkbare schoonheid’ van Van Mieris’ handgrote paneeltje *De kunst van het schilderen*.

Juist op dat gebied, de kunst van het schilderen, vonden nogal wat zeventiende- en achttiende-eeuwers de vergelijking in het voordeel van Van Mieris uitvallen. Die had de techniek van Dou niet alleen tot in de finesse leren beheersen, maar speelde in zijn schilderijen een subtieler spel met het licht. Waar de panelen van Dou scherpe contrasten tussen licht en donker te zien gaven om de voorstelling extra dramatisch te geven, daar liet Van Mieris het licht in smeltende tonen over zijn voorstellingen vallen. Zijn schilderijen stralen van het licht, geven haast warmte af.

Het werk van Dou voelt ook koeler aan omdat het streng en serieus is. Van Mieris is veel aarder en humoristischer. Hij vertelt in zijn schilderijen net zulke dubbelzinnige verhalen als zijn vriend Jan Steen. Neem de fameuze *Bordeelseène* uit 1658 van Van Mieris. Die verbluft niet alleen door de schittering op de satijnen jurk van de prostituee en de bijna tastbare tinnen kan waarmee ze het geheven glas van de bordeelbezoeker volschenkt. Maar het hele tafereel laat je ook grinniken.

Overigens was men niet in alle eeuwen gediend van de humor en vrijmoedigheid van Van Mieris. De twee neukende hondjes op de achtergrond – volgens het motto ‘Tale è la cagnuola, quale è la signora’, ‘Zoals het hondje is, zo is zijn meesters’ – werden in Victoriaans Engeland weggeschilderd. Pas na een restauratie in de vorige eeuw werden ze ontdekt en keerden ze weer terug.

Tijdens zijn leven heeft Frans van Mieris de waardering gekregen die hij verdiende. Hij werd op 16 april 1653 in Leiden geboren en zou altijd in de stad blijven wonen. Zijn vader, Jan Bastiaansz van Mieris, was goudsmit en diamantslijper en wilde zijn zoon bij zich in de zaak hebben. Hij deed de kleine Frans daarom in de leer bij zijn oom en voogd, Willem van Mieris, ook een goudsmit. ‘Maar Frans deed al vroeg blyken zien, dat zyn genegenheit elders heen helde, namentlyk tot de Teekenkonst.’

Volgens de overlevering tekende Frans de muren van zijn vaders werkvertrek vol met

beelden en beesten. Iedereen die de muren zag, moest lachen, en concludeerde dat er een begenadigd tekenaar in de jongen schuilging. Jan Bastiaansz ging overstag. Hij gaf toe aan de wens van zijn zoon om te mogen tekenen en bracht hem naar het atelier van de Leidse glasschilder en tekenmeester Abraham Toorenvliet. Daar boekte Frans zulke verwonderlijke vooruitgang, dat zijn vader besloot hem ‘geheel de Konst op te offeren’.

Op vijftienjarige leeftijd werd Frans leerling bij Gerrit Dou, die hem de kneepjes van het vak van fijnschilder bijbracht. Ook daar, in Dou’s atelier aan het Galgewater, ontwikkelde de jongen zich pilsnel. In 1650, vijftien jaar oud, maakte hij al een kopie van Dou’s *Keukenmeid*, die nauwelijks van het origineel te onderscheiden was. Een jaar later maakte hij een klein schilderij van St. Eligius voor het Leidse gilde van goud- en zilversmeden.

Zeven jaar bleef hij in de leer bij Dou. En na een jaar te hebben doorgebracht in het atelier van Abraham van den Tempel vestigde hij zich in de stad als zelfstandig schilder. Op 14 mei 1658 werd ‘François Miris’ ingeschreven als lid van het St. Lucasgilde, waarvan hij later ‘hoofdman’ en deken zou worden. Een jaar eerder, in maart 1657 was Van Mieris ten overstaan van de Leidse schepenen getrouwd met Cuniera van der Cock. ‘Kniertje’ zou nog vaak in zijn werk opduiken. Vlak na de bruiloft schilderde hij een prachtig portret van haar en later zou ze ook in zijn genrestukken figureren. In *Doktersvisite* van 1657 bijvoorbeeld, waarop een dame lijkkleek in bed ligt weg te kwijnen wegens liefdesverdriet.

De schilderijen van Van Mieris waren van meet af aan zeer geliefd bij rijke Leidenaars. Franciscus de le Boe Silvius, een rijke professor in de chemie en medicijnen, wilde het liefst alles kopen wat Van Mieris maakte. Uit de inventaris van zijn huis, Rapenburg 31, bleek dat hij uiteindelijk zeven schilderijen had kunnen bemachtigen.

Cornelis Paets, schepen van Leiden, nam bij Van Mieris tekenles en liet hem een prachtig portret van zijn vrouw schilderen. Paets wist ook de hand te leggen op een *Schreiende oude vrouw*. De schilder liet zich er vorstelijk voor betalen. ‘Zoo lang hy aan dit Konststukje bezig was kreeg hy voor yder uur een goude Dukaat, makende, wanneer het voltooit was een som van vyftien hondert gulden.’ Maar het was het waard, volgens Houbraken: ‘Eenstemmig word dit konststukje gehouden voor een wonder van ’t Pencil.’

Buitenlandse vorsten moesten vaak nog dieper in de buidel tasten dan de Leidse

burgers. Zijn schilderijtje van *Een schoone vrouwje in een Zyde Stoffenwinkel* kocht Leopold Wilhelm, de Aartshertog van Wenen, voor het bedrag van 2000 gulden. Dat is evenveel als Rembrandt twee decennia eerder had gekregen voor *De Nachtwacht*.

De hertog was zo onder de indruk dat hij Van Mieris aanbood bij hem in Wenen te komen werken, hem rijkelijk te belonen voor elk schilderij en daarbij jaarlijks duizend gulden cadeau te doen. Van Mieris sloeg het aanbod af om Leiden te verlaten, net als zijn leermeester Gerrit Dou had gedaan. Hij gaf als reden op dat Kniertje het niet zou willen.

Van Mieris had het ook helemaal niet nodig om te verhuizen. De kopers kwamen toch wel naar hem toe. Op 22 juni 1669 bezocht Cosimo III de’Medici het atelier van de ‘pittore assai celebre’, de beroemde schilder. Hij kocht een zelfportret en bestelde twee genrestukken. Voor *Familieconcert*, dat Van Mieris uit ‘Leyden, den 3 July, Ao 1674’

met begeleidende brief van ‘Uw dienstwilligen vrind’ naar Florence liet sturen, betaalde Cosimo het astronomische bedrag van 2500 gulden.

Het geeft aan dat de markt voor een werk van Van Mieris op ontploffen stond. Niet voor niets dichtte Cornelis de Bie in *Het gulden cabinet van de edel vry schilderconst*: ‘Wat eyst ons Mieris’ kunst? / Goudt, silver oft juweelen?’ Maar hoe hoog de bedragen ook waren die edellieden uit alle uithoeken van Europa hem betaalden, Frans van Mieris had altijd geldzorgen.

Zo moest hij in 1666 een aanzienlijk deel van zijn inboedel in onderpand geven vanwege een schuld aan ene Jan Dircksz. Twee jaar later moest hij geld lenen van zijn collega Potheucq. In 1672 had hij huurschulden. En in 1674 stond hij voor grote bedragen in het krijt bij een herbergier voor consumpties en een wijnleverantie.

Van Mieris had een ernstig drankprobleem. Hij meldde zich eens op een afspraak met Guasconi, de agent van Cosimo III, terwijl hij zo zat was als een aap. Het schilderij van een *Oude geilaard* dat hij voor Guasconi zou meebrengen, had de laveloze schilder onderweg in een kroeg laten liggen, zodat de Italiaanse agent zich gedwongen zag het daar te gaan ophalen.

Uit de correspondentie tussen Guasconi en het hof in Florence weten we dat Kniertje buiten medeweten van haar man contact had gezocht met de agent. Ze vroeg hem om een deel van de betaling van de door Cosimo bestelde schilderijen aan haar persoonlijk contant ter hand te stellen.

Anders zou het verdiende geld net zo snel verdampen ‘als zuur op een etsplaat’.

Van Mieris schilderde in 1670 zijn zelfportret. Hij lacht. Zijn glas is leeg. En onder een ets die Bary maakte van een schilderij van Van Mieris waarop een man lachend een lege pispot boven het hoofd houdt van een vrouw die haar roes uitslaapt, schreef Chr. Pierson het kwatrijn ‘De wijn is een spotter’:

Hier leent Bary de hand aan Mieris’ grooten geest, Dus kan het Konings woort ’t gezicht als dooren raken. De dronkschap bespot zig zelven altyd meest, Hoe wel z’ op anderen haar overlast wil braken.

Volgens Houbraken vergiste Van Mieris zich nogal eens in ‘de maat van het drinken’ en dan met name als hij het op een zuipen zette met zijn Leidse vriend en collega Jan Steen, wiens ‘boerteryen’ hij ‘beminde’. Steen was slecht gezelschap, zeker toen die zijn eigen kroeg bezat. ‘Die

met pek omgaat, wort er door besmet.’

Op een late avond, zo vertelt Houbraken, toen Van Mieris terugkwam uit de kroeg, was hij op de Langebrug gestruikeld over het puin van een open gegraven riool. Hij viel ‘over hals en kop’ in de stront en zakte zo diep weg dat hij maar nauwelijks hard om hulp kon roepen. Een schoenlapper voor wiens deur zich dit afspeelde, zat nog laat te werken en zong een liedje. Zijn vrouw hoorde wat gepruttel en zei tegen haar man: ‘Houd op met zingen, ik hoor iemand als in nood roepen.’

Vervolgens nam zij de lamp van tafel, liep straat op en zag iemand hulpeloos voorover vastzitten. Ze riep haar man die haastig toeschoot en het slachtoffer uit zijn benarde positie bevrijdde. De schoenlapper en zijn vrouw veegden zo goed zij konden de drek van de kieren van de man af, en zo werd langzaam zijn fluwelen

jas met gouden knopen zichtbaar – en beseften zij van doen te hebben met een ‘fatsoenlyk’ man.

Zij namen de onbekende mee naar binnen, maakten hem schoon, stookten het vuur op en gaven hem een slokje brandewijn. De man viel in slaap. Toen hij wakker werd vluchtte hij beschaamd zonder zich bekend te maken. ‘Niet dat eerder vergeeten word als dankbaarheid.’

Maar Van Mieris vergat niet wat er was gebeurd. Hij werkte een tijd aan een schilderijtje en toen het af was, keerde hij op een avond terug naar de woning van de schoenlapper en zijn vrouw. Zij deed open. Hij vroeg haar of zij degene was die een tijdje geleden een onbekende man die in het riool was gevallen had gered. Ze antwoordde: ‘Ja, maar we weten nog altijd niet wie het is geweest.’

Daarop gaf Van Mieris, nog altijd zonder

Herberginterieur.
Frans van Mieris de Oude *Leiden 1635 - na 1681 †Leiden 1655
Olieverf op paneel
37,9 x 30,1 cm

Willem Hendrik van der Nat
Gezicht op de Vlietbrug bij sneeuw
Eerste helft zoe eeuw

Bram van Velde
Zelfportret
1922

Hendrik Jacobus Valk jr.
Het ontbijt
1921

Theo van Doesburg
Sfeer
ca 1916